פרופ' שולמית אלמוג[1]

בלייד ראנר: דיסטופיה של הון ושלטון

מהו דינם של הרפליקנטים במקרה של מרד, ומדוע אפשר להרשיע אותם בלי משפט?

■ "בלייד ראנר" חוגג 30 שנות קיום, ופרופ' שולמית אלמוג מסבירה כיצד משפט נסתר מכונן ומתחזק ברית בין הון לשלטון

בימים אלה חוגג בלייד ראנר (רידלי סקוט, 1982), אחת מיצירות המדע הבדיוני החשובות ביותר שנעשו אי פעם, 30 שנה להולדתו.

חוקרים רבים דנו בסרט, בין היתר גם בסוגיות הקשורות לעולם המשפט. כך, היו שעסקו בהגדרת האדם והגדרת האנושי המשתמעת ממנו, בסוגיות של גזענות, אקולוגיה וזיהום סביבתי, ואף בשאלת השיוויון המגדרי.

הקריאה המוצעת כאן תתאר כיצד משפט נסתר מכונן ומתחזק ברית בין הון לשלטון, שהיא אחד המאפיינים הדיסטופיים המובהקים ביותר, שבלייד ראנר מציג.

הסרט נפתח כך: "בתחילת המאה ה־21 פיתח תאגיד טיירל את שלב הנקסוס באבולוציה הרו־בוטית – ישות הזהה בפועל לאנושי – הידועה כרפליקנט. הרפליקנטים מסוג נקסוס 6 היו עליונים בכוח ובקלות תנועה, ולכל הפחות שווים באינטליגנציה, למהנדסים הגנטיים שיצרו אותם. השתמשו ברפליקנטים מחוץ לכדור הארץ, כעבדים, לצורך גילוי וקולוניזציה של פלנטות אחרות. לאחר מרד עקוב מדם, שביצע צוות קרב של נקסוס על אחת הקולוניות מחוץ לכדור הארץ, הוכרזו הרפליקנטים כבלתי חוקיים

על פני כדור הארץ, וכנדונים לעונש מוות. צוותי משטרה מיוחדים – יחידות בלייד ראנר – נצטוו לירות כדי להרוג מיד עם גילוי כל רפליקנט שהסיג גבול. כל זה לא כונה הוצאה להורג (execution). זה כונה הוצאה לגמלאות (retirement)[2].

גלילת הפתיחה מכילה את ליבת העניין: לוס אנג'לס של בלייד ראנר היא חלק מעולם, הכפוף למשפט חובק כל, לשלטון חוק שרירותי ועלום. משפט נסתר קובע את כללי המשחק המרכזיים ואוכף אותם ביד רמה. ובתוך הגבולות שהוא מגדיר, מתנהלת הפעילות האנושית, בין אם על כדור הארץ ובין אם מחוצה לו.

הפתיח לסרט הוא טקסט בעל אופי נורמטיבי. לסגנונו החגיגי והתמציתי יש אופי מעין חוקתי. הוא מספר סיפור קצר ומהודק אודות האפשרי והמותר, והאסור ותוצאות עשייתו. הוא פותח במעשה בריאה – בריאת הרפליקנטים, על ידי התאגיד: "בתחילת המאה ה־21 פיתח תאגיד טיירל את שלב הנקסוס באבולוציה הרובוטית – ישות הזהה בפועל לאנושי – הידועה כרפליקנט".

ה"תאגיד" (CORPORATION) הוא גיבור הפתיחה. התאגיד הוא הגורם מחולל הפעולה, והמוסמך, מכוחו של המשפט, לעצב את המציאות שבה פועלים השחקנים האחרים בזירה.

התאגיד הופך את ההישג הטכנולוגי לתוצר, הזמין עבור לקוחות מסוימים; לא עבור האנושות כולה. מהעלילה עולה, כי הלקוח המרכזי, אולי היחיד, הוא הרשות השלטונית. השלטון מוסר לידי התאגיד זיכיון בלעדי לייצור רפליקנטים, ובכך מעצים את רווחיו וכוחו של התאגיד. התאגיד מספק לשלטון רפליקנטים, ובכך מסייע לשלטון לקדם את מטרותיו ואת האינטרסים שלו. רפליקנטים מיוצרים כדי לשמש את המדינה לצורך קולוניזציה של שטחים מחוץ לכדור הארץ, ולצורך הגנה על המושבות החדשות. כל זה מתאפשר באמצעות מערך תמיכה חקיקתי מקיף.

היצירה המדעית, שהפכה ליצירה תאגידית, נתמכת ביצירה משפטית של מערך נורמטיבי, המגדיר ומגביל את השימוש בה. המשפט, שבחברה מתוקנת אינו אמור לשמש ככלי שרת של אינטרס פרטי כלשהו, מצטייר כאן ככפוף לברית כלשהי בין הון לשלטון, שפרטיה וזהות הנהנים העיקריים מקיומה – נותרים עמומים.

למעשה, הקשר בין הון לשלטון הוא הכוח המניע את העלילה. טיבו המדויק של הקשר נותר עמום, כמו גם ההיראַרכיה הפנימית בין ההון לשלטון. התאגיד הוא המפתח את הרפליקנטים, אך לא ברור בשם מי משמשים הרפליקנטים לצורך גילוי וקולוניזציה של פלנטות אחרות.

בעולם של "בלייד ראנר" לא ברור היכן מסתיים התאגיד ומתחילה הרשות השלטונית, ובשירות מי פועל המשפט. כאשר הרפליקנטים קמים על יוצריהם, מגוייס המשפט. הפתיח מזכיר שורה של פעולות שלטוניות מובהקות, השייכות לתחומו של המשפט הפלילי: ההכרזה על הרפליקנטים כבלתי־חוקיים על פני כדור הארץ וכנדונים לעונש מוות עם לכידתם, והקמת צוותי משטרה מיוחדים לצורך לכידתם, המוצגים כחלק ממערך האכיפה הכולל.

מדיניות־החוץ הנרמזת נושאת, בעיקר, אופי קולוניאלי ותוקפני של השתלטות על שטחי מחייה חדשים, מחוץ לכדור הארץ. על פי מצב הדברים המתואר בסרט, ההשתלטות על שטחים כאלה והקולוניזציה החדשה תלויות בייצור מסות של רפליקנטים, המשמשים כלוחמים.

במונולוג הסיום המפורסם שלו מזכיר רוי באטי מספר קרבות גדולים שבהם השתתף, באופן המעלה על הדעת מורשת קרב, שהרפליקנטים הם חלק ממנה.

העיר ממוקמת, אם כן, בתוך טריטוריה, שבה מתקבלות החלטות בעלות אופי פוליטי מובהק, ובהן כיבוש טריטוריות מחוץ לכדור הארץ וטרנספר מתוכנן של בני אדם למושבות שהוקמו על הטריטוריות הכבושות. הקיום המוצג לפנינו חף מסממני דמוקרטיה וחיים פוליטיים פעילים מקובלים.

ייצור הרפליקנטים על ידי תאגיד טיירל (וכנראה רק על ידי תאגיד טיירל) מוצג כעובדה קיימת, אך נעדרים רמזים, שיאפשרו להבין למי יש סמכות להחליט על עצם הלגיטימיות של ייצורם, או לקבוע איזה רפליקנטים ליצור ואיך להשתמש בהם.

לא ברור גם מהיכן נובעת הסמכות להכריע ולגזור את דינם של רפליקנטים ללא משפט. הרפליקנטים "נדונים", מבלי שנשפטו, לעונש מוות ולהוצאה להורג.

איזהו הממשל, שאותו משרת המשפט ב"בלייד ראנר"? מי בחרו בו וכיצד? השאלות בדבר זהות המשטר המדיני ודרך קבלת ההחלטות הפוליטית, החלות במרחב שהסרט מתאר, נותרות פתוחות. וניתן לאתר רמזים מועטים בלבד לתשובות.

השאלה החשובה ביותר, העומדת ברקען של כל השאלות האחרות, נותרת ללא מענה, אפילו לא חלקי. שאלה זו היא: מי אוחז במושכות החוק? האם התאגיד הוא גם השולט על המשפט?

חשיפת מקור הנורמות של "בלייד ראנר" היתה עשויה להשליך על כמה מהעניינים האחרים, שנותרו בלתי מוסברים, ובהם מקור הסמכות שיזמה את המושבות החיצוניות ואת ייצור הרפליקנטים או את חיסולם. אולם מאחר שהמשפט נותר עלום, לא ניתן להגיע לכלל מענה מספק לאף לא אחת מהשאלות.

התוצאה היא חברה דיסטופית בעליל, המתוחזקת באמצעות משפט אלים ועלום.

---

1 הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה. ספרה של שולמית אלמוג "משפט וקולנוע", הכולל גם פרק שיעסוק בהרחבה בסרט "בלייד ראנר" והיבטיו המשפטיים, יראה אור בקרוב בהוצאת נבו.

2 התרגום וההדגשות שלי – ש.א. לקוח מהתסריט, Hampton ו־Peoples (לעיל, הערה 1)